

Ығылман Шөреков

ИСАТАЙ – МАХАМБЕТ

ЫҒЫЛМАН ШӨРЕКОВ
ИСАТАЙ – МАХАМБЕТ

«Public Domain»

Шөреков Ы.

ИСАТАЙ – МАХАМБЕТ / Ы. Шөреков — «Public Domain»,

Содержание

ИСАТАЙ – МАХАМБЕТ	5
Конец ознакомительного фрагмента.	12

ЫҒЫЛМАН ШӨРЕКОВ ИСАТАЙ – МАХАМБЕТ

ИСАТАЙ – МАХАМБЕТ

ЫҒЫЛМАН ШӨРЕКОВ

(1876–1932)

Бірінші бөлім

Болмаған жанның таласы,
Атына таныс олардың
Барлық қазақ баласы,
Айып етпе, білгендер,
Сөзімнің болса шаласы,
Арғы атаң Беріш, Байсейіт
Жайық, Наурыз, Тілеуке –
Айтуда солай шамасы.
Қайым қылып заманын
Хандардың бұзған қамалын.
Ұранға шыққан Ағатай,
Бірге туған Есіркеп,
Аруақты бабасы.
Ағатайдың Боқайын
Түрікпеннен бұ да өлді деп,
Қалыңдық ойнап жүргенде
Бегәлідей батырды
Некеден бұрын болды деп,
Жабылған жұрттың жаласы,
Есіркеп пен Жаңғабыл,
Бірге туған және Сарт
Жақсының еді жанасы.
Замандасың жүз батыр
Өрбіген Сарттан тұқымнан
Сахи бір жомарт данасы.
Ағайынның арына,
Қарындастың қамына,
Қысқа күнде қырқ шапқан
Қысылқанның панасы –
Асыл едің, Исатай,
Ер Тайманның баласы.

Ене жайын сұрасаң
Есентемір Тағашы,
Тағашыда Қожамбет;
Құлқара менен Киікші
Өзіне тете нағашы.

Тарихтап айтпай шешілмес
Өткен күннің жұмбағы.
Туған жерін сұрасаң,
Жайықтың шығыс күн жағы.
Жаз жайлауын сұрасаң,
Өленді менен Шідерті,
Үш аңқаты, Барпастау
Бұлардың қатаң шымдағы.
Күз күзеуін сұрасаң:
Бұлдырты мен Жымпиты,
Қалдығайты, Жақсыбай,
Балқашты сала мұндағы.
Қыс қыстауын сұрасаң:
Ойыл да, Қиыл, Жем, Сағыз,
Үйшіктен¹ бергі қалың сор.
Қаракөл менен Қарабау
Тайсойған, Бүйрек-құмдағы.
Есі бір нағыз енгенде,
Жасы он беске келгенде,
Қоныс етіп Нарынды,
Қалың елмен бірге өткен
Мың сегіз жүз жылдағы.

Әділдігін сұрасаң:
Қастаспаған момынға
Жәбір-жапа қылмады.
Қайсарлығын сұрасаң,
Бөксе бұрып орнынан
Хан келсе де қыңбады.
Сабырлығын сұрасаң,
Өзі айтқанда аз сөйлеп,
Кісінің сөзін тыңдады.
Батырлығын сұрасаң,
Қатерін тіккен дұшпанмен
Қан төгіспей тынбады.
Он жасына келгенде,
Бұлбұлдай тілі сайрады.
Жасы он баске келгенде,
Жұрт пайдасын ойлады.
Жиырмаға келгенде,
Жиылған дуды көргенде,

¹ Үйшік – Гурьев қаласы.

Оза шауып бәйгі алды.
Жиырма беске келгенде,
Астананың қамы үшін
Түн ұйқысын бөлгенде
Түгесілмес қайғы алды.
Отыз жасқа келгенде,
Өлімді жауды көргенде,
Жасақпенен сайланды,
Арыма шыдап тұрман деп,
Он екі ата Байұлын,
Жетібаулы жеті ру
Бермеске жауға айналды.
Адырнасын атқа алып,
Беліне садақ байланды.
Төрт қырланған қу жебе,
Оқтарын атқан тайға алды.
Бір жиырма мал беріп,
Жалғыз өркеш нар беріп,
Қиғыр қылыш, найза өткір
Сатып алды арзан деп,
Көбелі сауыт сайманды.

Тірлік етіп аз күні,
Жазына жайлап, қыс қыстап,
Орда мен Нарын тұрған жер,
Халқына басшы хан сайлап,
Ханның да тәртіп құрған жер.
Кеткен соң босып Ноғайлы,
Қалың орман тоғайлы,
Төрт түлік малға мырғам жер.
Қанша мақтан айтсам да,
Он сан ата ноғайдың,
Қыл жалаулы қалмақтың,
Тоқтамаған сырдаң жер.
Асанқайғы, Телағыс,
Қазтуған менен Шораны
Қапыда алдап ұрған жер.
Қара Иваннан қысылып,
Өкшесін содан ысырып,
Солардың талақ қылған жер.
Мұнда отырсаң, тұтар деп
Хиуа мен Ауған, Бұхардан
Көшінің басын бұрған жер.
Билеп тұрған Қазанды,
Тартқызам деп жазаңды,
Ханның туған шешесі –
Сүйінбике ханымды
Тұтқын қылып бұған жер.
Қашып көшкен ноғайды

Қайырмаққа серт етіп,
Ат сабылтып қуған жер.
Шүйіштің ұлы Қазтуған,
Туған жерін қия алмай,
Еділ менен Жайықтың,
Арасына сыя алмай,
Қонысын жоқтап зар еңірек,
Жаспенен бетін жуған жер.

Солардан қалған қонысты,
Өзімсініп иеленген,
Шаруасы шалқып кенелген;
Кеміп қалған көп дәулет,
Екі-үш жылда жетісіп,
Көп ұзамай төленген;
Жазғы туған құлыны,
Құнандай арда тел емген;
Жесір қатын, жетім ұл,
Жер арқасы байлық пен,
Қазынаға бөленген,
Исатай менен Махамбет,
Тастемір, Дәрі, Балқы би,
Жайылған, Қабыл, Жақсымбет
Өзі бүтін тұрғанда,
Аздары көпке теңелген.
Қасына ерген қарашы:
Алашада Ырсалы,
Ысыдағы Қабыланбай,
Есенқұл, Үбі, Таңатар
Жау дегенде даяр боп,
Аттанып қосы жөнелген.
Есенгелді, Қосқара
Қолына ұстап көк найза,
Көкірегіне жел енген.
Сөз білгенге борыш деп,
Шықпаққа даңқы өрістеп,
Ерлерімді ескерттім,
Бәйіт етіп өлеңмен,
Қалдырмаққа тарихын
Таныстырып ел-елмен.

Тәржіме халін ерлердің
Жырлап жазсаң нетед деп,
Ел үшін еткен еңбегі
Жарыққа шықпай кетед деп;
Көз жұмып дария кешпесең,
Ұяда жаның барында
Сөз түйінін шешпесең,
Жалғанда жазым дүние боқ

Сенен де бір күн өтед деп;
Үйренген бастап бір мінез,
Шабан едім бойкүйез,
Ұйқымнан жатқан оятып,
Тұрғызды сөзбен жетектеп.
Дауысын естіп халқымның
Ұйқымнан жатқан тұрғанмын,
Ел қамын жеген ер үшін
Шыбын жанын пида еткен –
Мен бір даяр құрбанмын,
Ертерек мұнан оянбай,
Елге сөзім жая алмай,
Өмірді босқа өткіздім,
Сөзімді сынға қоя алмай,
Бар күнінде мұршамның,
Ұяқыда жатқан тұра алмай
Ауру едім әлсіреп,
Дәурені озып қор болған;
Қастыққа мінез ар алған,
Алыстан көздеп қаранған,
Ерлерді еске түсіріп,
Шешен бір сөзді қарманған;
Базарға салып барымды,
Баяндап өткен Нарынды,
Бір шығайын арманнан,
Базарға салып барымды,
Кейінгі туған бала үшін,
Білгендерге сана үшін,
Кетейін айтып зарымды.
Тиегі сөздің шешіліп,
Қайнап бір жатқан қалың дерт –
Шиқанның аузы жарылды.
Ел қамын жеген ерлердің
Сөз білген жанда хақы бар,
Жоқтаған күнде арымды...

Исатайдың тұсында,
Бөкейден соң сайланған
Жәңгір деген ханы бар.
Хан деп айта тұрсам да
Білгендерге мәні бар.
Лауазымға керек Раманға
Төлейтін труба басы даны бар;
Хан қарауы қазақтың
Отыз мың үй саны бар;
Ересе болған есепте:
Сексен мыңдай жаны бар;
Үй басына мал санап
Зекет түгел алынар.

Хан салығы сол болып,
Қазынаға салынар.
Он екі уезд орнына
Әр ұруға би қойған
Әдет-ғұрпы, заңы бар.
Дін ықтияр берілген –
Мекемелі мүфтилі
Шарғымен жанған шамы бар.
Берішке деген билікті
Оргасына тастады,
Тастағанның ішінде
Исатай мен Дәрі бар.
Жақсымбет, Шомбал, Балқы би
Көңілдінің бәрі бар.
Ортаға келген билікті
Біріне-бірі қимады,
Бір қазанға сыймады.
Бәрі дырау, бәрі нар, –
Кеңеске жұртын жинады.
Ортаға келген билікті
Ел қамын жеген халықшыл
Ер Исатайға қимады.
Өңшең дырау күндесіп,
Сөз сөйлесе мен десіп,
Бір қазанға сыймады.
Қимағаннан ұсынып,
Құзғынға жемтіп түсіріп,
Ортамыздан сен ал деп,
Балқыға беріп сыйлады.
Сонымен Балқы би болды,
Би болған соң күйленді.
Халықты қойып, хан жақтап
Әдіске шебер үйренді.
Халық арасы бұзылып,
Сөз бенен қаңқу шиеленді.
Хан сақтаған әскерден
Халық қорқып именді.
Ханнан күдер үзіліп,
Халық арасы бұзылды.
Қашықтады қатынас,
Естіген сайын ызыңды.
Елге қатаң тиді деп,
Момындар нақақ күйді деп,
Ерлерің сонда қызынды,
Жанжалдың ұлы, кішісі
Жаңылмай жіпке тізілді.
Хан үстінен шағымдап,
Наместник патшаға
Арыздар талай сызылды.

Елге қатаң тиді деп,
Момындар нақақ күйді деп,
Тізгінін беріп Ордаға,
Қожа менен молдаға,
Келімсекті жиды деп,
Халық сайлайтын әкімді
Өз еркімен беркітіп,
Заңның жолын бұзды деп,
Өз таяғын соққаннан
Қойып отыр биді деп.

Сонымен ерлер кенесті
Кеңескенде не десті:
Орданы қожа-молда алып,
Хан тізгінін қолға алып,
Келімсектер тел өсті,
Қашаннан патша жақтаған,
Ішіне кегін сақтаған,
Әбілқайыр тұқымы,
Халық қамын жемес-ті!
Қарындастың қамы үшін,
Қатын менен бала үшін,
Қарсы шықпай осыған
Жалтандаған жан аяп,

Конец ознакомительного фрагмента.

Текст предоставлен ООО «Литрес».

Прочитайте эту книгу целиком, [купив полную легальную версию](#) на Литрес.

Безопасно оплатить книгу можно банковской картой Visa, MasterCard, Maestro, со счета мобильного телефона, с платежного терминала, в салоне МТС или Связной, через PayPal, WebMoney, Яндекс.Деньги, QIWI Кошелек, бонусными картами или другим удобным Вам способом.